

Nationale strategie digitaal erfgoed

Een initiatief van het Netwerk Digitaal Erfgoed

Nationale strategie digitaal erfgoed

Een initiatief van het Netwerk Digitaal Erfgoed

Nationale strategie digitaal erfgoed

Deze strategie biedt een perspectief op de ontwikkeling van een landelijke, sectoroverstijgende infrastructuur van voorzieningen voor digitaal erfgoed. Zij bevat doelen, vertrekpunten en concrete werkprogramma's voor een gezamenlijke aanpak. De strategie is ontwikkeld binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed. Daarbij hebben tientallen professionals uit de verschillende sectoren hun bijdrage geleverd aan werkgroepen, bijeenkomsten en aan de review van teksten.

Netwerk Digitaal Erfgoed

Het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE) is een samenwerkingsverband dat zich richt op de ontwikkeling van een stelsel van landelijke voorzieningen en diensten voor het verbeteren van de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitaal erfgoed. Het netwerk is gestart op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Deelnemers zijn grote landelijke instellingen die werken aan professioneel behoud en beheer van digitale data (de Koninklijke Bibliotheek, het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en het Nationaal Archief), kenniscentrum DEN, startpagina innl en een groeiend aantal partijen en personen van binnen en buiten de erfgoedsector.

Inhoud

Managementsamenvatting	4
1 Digitale uitdagingen	7
2 Waarde uit netwerken	9
3 Voorzieningen voor (eind)gebruikers	10
4 Naar een nationale strategie	15
5 Wie doet wat?	18
6 Werkprogramma 2015-2016	20

Steeds meer collecties van archieven, bibliotheken, media, musea en kennisinstellingen komen digitaal en online beschikbaar.

Instellingen ontwikkelen functionele en technische voorzieningen om die collecties digitaal zichtbaar te maken, te laten gebruiken en duurzaam en kosteneffectief te behouden. Dit zijn vaak omvangrijke programma's met de logica, oplossingen en dilemma's die passen bij de betreffende sector.

Het is nu de kunst om sectorale infrastructuren verder te ontwikkelen en ze tegelijkertijd meer te gaan verbinden, door gedeelde principes te formuleren, planmatig lijnen uit te zetten en daarlangs gezamenlijke projecten uit te voeren. Erfgoedsectoren willen daartoe meer samenwerken.

Met een gecoördineerde IT-strategie kunnen schaalvoordelen worden benut en bouwstenen worden hergebruikt. Door slimme verbindingen tussen collecties tot stand te brengen kunnen gebruikers ieder object in een veel rijkere context raadplegen, beleven en hergebruiken. En daar ligt de maatschappelijke winst.

Een grote uitdaging voor de erfgoedsector ten aanzien van digitalisering ligt in het opschalen van voorzieningen voor meer effectiviteit en efficiency en in het koppelen van collecties voor een beter gebruik.

Dit document is vóór alles (appèl, strategie, gezamenlijk programma) een uitnodiging tot samenwerking: horizontaal tussen de verschillende sectoren, verticaal tussen verschillende schaalniveaus en cross-over tussen iedereen die kansen ziet meerwaarde te maken door kennis en voorzieningen te koppelen of te delen.

Managementsamenvatting

1. De digitale omgeving biedt collectiebeheerders, cultuurmakers, informatiegebruikers, kennisinstellingen, softwareleveranciers en overheden kansen om de **maatschappelijke waarde te vergroten** van de collecties van archieven, bibliotheken, musea en andere instellingen. Mogelijkheden om voorzieningen te koppelen, kosten te besparen, kennis te delen en impact te vergroten worden nu nog onvoldoende benut.
2. Er moet daarom meer werk worden gemaakt van **gestandaardiseerde sectoroverstijgende voorzieningen**. Deze nationale strategie vormt de basis voor het ontwikkelen en verbeteren van zulke voorzieningen op landelijke schaal. Zij bevat doelen, vertrekpunten en concrete werkprogramma's voor een gezamenlijke aanpak. De strategie moet er toe leiden dat in de komende jaren steeds vaker voorzieningen worden gekoppeld, gestandaardiseerd en gezamenlijk worden ontwikkeld en beheerd.
3. Om de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van het digitaal erfgoed te vergroten worden enkele **netwerkprincipes** bepaald:
 - gebruik van open standaarden en voorzieningen,
 - versterken van knooppunten,
 - inzetten van de meest gereede partij voor een bepaalde taak,
 - transparantie over acties en intenties.
4. Omdat het gebruik van erfgoedcollecties uiteindelijk de maatschappelijke waarde ervan bepaalt moeten **gebruikers centraal** komen te staan. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen eindgebruikers en 'business to business'. Daarbinnen worden weer verschillende doelgroepen (bijvoorbeeld onderwijs, creatieve industrie, erfgoedinstellingen, onderzoek) en vraagtypen (snelle zoekvraag, rijke context, big-data) onderscheiden.
5. Als uitgangspunt voor een landelijke infrastructuur van voorzieningen wordt gekozen voor een **drielagenmodel**, waarin het beheer van datacollecties, voorzieningen voor het verbinden van die data en toepassingen voor presentatie en gebruik functioneel worden gescheiden.

6. Om te komen tot een toekomstvaste en kostenefficiënte infrastructuur die de verschillende domeinen overstijgt en tegemoet komt aan de wensen van gebruikers wordt een aantal **strategische keuzes** gemaakt.
 - Sterker sturen op beleid, compatibiliteit en openheid.
 - Het gebruik van standaarden minder vrijblijvend maken en het ontwikkelen en implementeren van een referentiearchitectuur.
 - Het structureel versterken van de samenwerking tussen erfgoedsectoren en de interactie tussen erfgoedinstellingen, gebruikers en leveranciers.
7. Om meer duidelijkheid te creëren over de (toekomstige) beschikbaarheid van voorzieningen en kennis verschijnen later in 2015 een **kennisagenda** en een **voorzieningenkalender**. Daarnaast werkt het Netwerk Digitaal Erfgoed in de vorm van **position papers** verder aan gezamenlijke visievorming over onder andere aggregatie & linked data, auteursrechten en informatiebeleid bij instellingen
8. De effectuering van deze strategie vraagt **inspanningen op verschillende niveaus**. Individuele instellingen ontwikkelen informatiebeleid en koppelen hun collecties, kennis en voorzieningen aan een groter netwerk. De samenwerking binnen sectoren wordt versterkt met een actieve rol van vijf sectorale knooppunten. Het Netwerk Digitaal Erfgoed ontwikkelt zich verder als cross-sectoraal samenwerkingsverband. De samenwerking met brancheorganisaties, gebruikersgroepen, overheden en internationale netwerken wordt versterkt.
9. De samenwerking krijgt vorm in **drie werkprogramma's 2015-2016**:
 - **Digitaal Erfgoed Zichtbaar** vergroot de zichtbaarheid van collecties, verkent de vraag van gebruikers en bevordert (her)gebruik van digitale collecties.
 - **Digitaal Erfgoed Bruikbaar** verbetert de mogelijkheden tot gebruik van collecties door ze gezamenlijk online beschikbaar te stellen, en door data te verbinden en te verrijken met behulp van termenlijsten en thematisch beheer en gerichte diensten te ontwikkelen.
 - **Digitaal Erfgoed Houdbaar** werkt aan het sectoroverstijgend delen, benutten en opschalen van voorzieningen voor duurzaam behoud en toegang, met aandacht voor kostenbeheersing en onderlinge rolverdeling.

1 Digitale uitdagingen

Informatie in overvloed

De inzet van digitale technologie is ook in de erfgoedsector gewoon geworden. De samenleving digitaliseert in rap tempo en beheerders en gebruikers van erfgoedcollecties gaan daar in mee. Voor het eerst in de geschiedenis delen gebruikers en instellingen één informatieruimte. Dit biedt enorm veel kansen.

Het gebruik van digitale technologie is in de erfgoedsector natuurlijk niet nieuw. Deze wordt alweer decennia gebruikt, bijvoorbeeld voor collectieregistratie of het dupliceren en duurzaam bewaren van (kwetsbare) content. Aan dat laatste is de afgelopen tien jaar ook veel overheidsgeld besteed. Ook stroomt er steeds meer 'born-digital' materiaal de collecties van instellingen binnen.

Toch maken we deze jaren een spectaculaire ontwikkeling mee: de razendsnelle ontwikkeling van van de snelheid, beschikbaarheid, en het gebruik van het internet. Ruim binnen één generatie is het online zijn geëvolueerd van een exotische ervaring naar een *anyplace, anytime* realiteit. Dit biedt voorheen ongekende mogelijkheden voor het onderzoeken, verbinden en gebruiken van collecties. De opkomst van tablets en smartphones leidt tot andere vormen van interactie met een in potentie wereldwijd publiek. Het gebruik van digitale technieken en netwerken kan daarom de maatschappelijke waarde van erfgoedcollecties sterk vergroten.

Het digitaal gebruik van collecties brengt nieuwe vragen mee, bijvoorbeeld op het gebied van betrouwbaarheid, intellectueel eigendom, selectie, privacy, internationalisering en community-vorming. De bestaande relaties tussen aanbieders en gebruikers van informatie veranderen en er ontstaan nieuwe businessmodellen. Het vasthouden van publiek is in de *attention economy* ook voor erfgoedinstellingen geen vanzelfsprekendheid. Net als bijvoorbeeld uitgevers, omroepen of bloggers zullen zij deze aandacht van dag tot dag moeten verdienen. Daarbij wordt de zichtbaarheid en kwaliteit van dienstverlening in het digitale domein steeds belangrijker.

In deze veranderende omgeving zet iedereen zijn eigen route uit om optimaal van de digitale mogelijkheden te kunnen profiteren. Collectiebeheerders ontwikkelen informatiesystemen, digitaliseringsprogramma's en publieksinterfaces. Gebruikers zoeken kanalen om zo handig en voordelig mogelijk aan de gewenste informatie te komen. Cultuurmakers proberen nieuwe producten te verspreiden en waarde te creëren. Kennisinstellingen maken door verrijking de collecties zichtbaar voor onderzoek. Softwareleveranciers beschermen en vernieuwen hun verdienmodellen. Overheden stellen voorwaarden en stimuleren.

Uitdagingen voor de erfgoedsector

Voor archieven, bibliotheken en musea zijn het opwindende tijden. Ze realiseren zich dat ze met hun unieke collecties goud in handen hebben in de informatiesamenleving. Tegelijkertijd is het voor hen in de digitale omgeving niet meer mogelijk om het hele proces van acquisitie, beheer en beschikbaarstelling van collecties in eigen beheer uit te voeren. In al hun werkprocessen gebruiken ze technologie die door anderen ontwikkeld is en beheerd wordt.

Instellingen die als taak hebben erfgoedcollecties te beheren en toegankelijk te maken zien zich genoodzaakt hun rol opnieuw te definiëren. Vragen die zich daarbij aandienen zijn bijvoorbeeld:

- Hoe bereiken we (nieuwe) gebruikersgroepen? Welke relatie gaan we met ze aan, welke diensten bieden we aan?
- Hoe kunnen we onze missie uitvoeren gegeven auteursrechtelijke voorwaarden?

- Welke competenties hebben we nodig om in de digitale context succesvol te zijn?
- Wat zijn voor ons de kosten en baten van het open ter beschikking stellen van collecties?
- Welke voorzieningen houden we in eigen beheer, wat kopen we in en waar koppelen we aan andere infrastructuren?

Informatietechnologie biedt instellingen veel ruimte voor innovatie en maatwerk bij het invulling geven aan hun digitale strategie. De keerzijde van dit maatwerk is een gebrek aan afstemming en samenwerking, waardoor instellingen, leveranciers en gebruikers onvoldoende van elkaars werk kunnen profiteren. Mogelijkheden om kosten te besparen, kennis te delen en impact te vergoten blijven daardoor onbenut.

Het ICT-maatwerk heeft in de voorbije jaren veel kunnen betekenen voor instellingen en hun klanten, maar leidt nu ook tot beperkingen bij de ontwikkeling van een goed functionerend informatienetwerk. Er zal daarom nu bij leveranciers én instellingen meer aandacht uitgaan naar gestandaardiseerde en toegankelijke basisvoorzieningen.

Om die voorzieningen op een goede manier te kunnen ontwikkelen, moeten alle spelers duidelijker worden over welke gestandaardiseerde voorzieningen zij willen ontwikkelen, gebruiken en beheren. Deze nationale strategie beoogt meer duidelijkheid te geven op landelijke schaal en daarmee collectiebeheerende instellingen (groot en klein) uit te nodigen tot actieve participatie bij de ontwikkeling van gezamenlijke voorzieningen. Want daarbij kunnen zij direct baat hebben: een betere online zichtbaarheid, meer digitale interactie met professionals en publiek en een slimmer, voordeliger en duurzamer beheer van hun digitale collecties.

Basisdigitalisering, open data en ondernemerschap

De uitdagingen in de sector liggen zeker niet alleen op het gebied van samenwerken, verbinden en het koppelen van technische en functionele voorzieningen. Veel instellingen staan nog aan het begin van de digitalisering en online ontsluiting van hun analoge collectie. En het digitaal beschikbaar hebben van (verrijkte) data is natuurlijk een eerste vereiste voor het digitaal verbinden van collecties.

Het digitaal maken van analoge collecties is niet het focuspunt van deze strategie. Voor het digitaliseren van collecties zijn inmiddels al adequate richtlijnen beschikbaar. Wat we nog niet hebben is een landelijke infrastructuur om onze digitale collecties duurzaam te beheren en beschikbaar te stellen.

Basisdigitalisering is en blijft van groot belang, maar de nadruk in de samenwerking op landelijke schaal ligt op dit moment op het vergroten van de maatschappelijke waarde van de data en content die we al in digitale vorm hebben.

Dit neemt niet weg dat deze strategie en de daarin opgenomen werkpakketten naar verwachting resultaten opleveren die gebruikt kunnen worden voor een betere inschatting van kosten, inspanningen en maatschappelijke baten van digitalisering en verrijking van analoge content. Te denken valt bijvoorbeeld aan het werk aan kostenmodellen, inventarisatie van collecties en de versterking van zichtbaarheid en gebruik van digitale collecties.

Nog een opgave voor de sector is het omgaan met de spanning tussen enerzijds de wens om data open beschikbaar te stellen en anderzijds de noodzaak van meer ondernemerschap. De opkomst van ICT verandert de verhoudingen in alle sectoren van de samenleving. De erfgoedsector is hier geen uitzondering. Deze strategie levert nog niet de antwoorden op deze uitdaging. Wat we wel doen is het leggen van de fundering voor de erfgoedsector van de 21e eeuw. Verder werken we aan het verlagen van de kosten en het vergroten van de impact van open beschikbaarstelling.

2 Waarde uit netwerken

De kracht van digitale netwerken

Digitale informatiestromen en online voorzieningen hebben een sterk netwerkarakter. Het verspreiden, bewerken en gebruiken van informatie en tools is steeds minder afhankelijk van verticale structuren. Internet is een horizontaal, gedistribueerd netwerk (wat overigens niet wil zeggen dat er geen grote spelbepalende spelers meer zijn).

Het netwerkarakter van de digitale omgeving maakt het mogelijk informatie beter en sneller te koppelen en voorzieningen te delen en her te gebruiken. Instellingen en sectoren hoeven dus ook niet meer alles in eigen beheer te doen. Ze kunnen op kennis en kosten besparen met shared-services en cloudoplossingen. Het digitale netwerk is ook bruikbaar om de zichtbaarheid, bruikbaarheid en rijkheid van informatie te vergroten. De kwaliteit en effectiviteit van de informatiefunctie van instellingen kan ermee worden verbeterd. De erfgoedsector moet dan wel een bepaalde organisatiegraad kennen. Om digitale informatienetwerken effectief en efficiënt te kunnen benutten is standaardisatie en opschaling onontkoombaar.

Het bestaande netwerk voor digitaal erfgoed heeft zich in elke sector op eigen wijze ontwikkeld. De opgave is nu om, met respect voor de bestaande situatie en functionele verschillen, te werken aan opschaling en compatibiliteit van voorzieningen.

Relaties, organisaties, techniek?

Het veelvuldige gebruik van het begrip 'netwerken' in deze strategie geeft een duidelijk signaal over de onderliggende intenties en visie. Maar de term kan ook onduidelijkheid scheppen, omdat niet altijd direct duidelijk is of het gaat over technische (fysieke) koppelingen, functionele verbindingen, organisatorische verbanden of persoonlijke relaties. In de tekst is de vulling van het begrip niet altijd precies uitgeschreven. Dat is omwille van de leesbaarheid, maar ook vanwege de overtuiging dat netwerkontwikkeling van belang is bij al deze interpretaties (en het dus én-én is). Er is sprake van wederkerigheid: voor het verbeteren van het functionele en technische netwerk is versterking van het organisatorische en persoonlijke netwerk onontbeerlijk; een betere infrastructuur maakt intensievere en effectievere ontwikkeling van het netwerk van organisaties, professionals en gebruikers mogelijk.

Netwerkprincipes

Om hier stappen in te maken, de samenwerking tussen de sectoren te verbeteren en de netwerken te verbinden, bepalen we wel enkele gezamenlijke 'netwerkprincipes':

1. Gebruiken van open standaarden en voorzieningen

Om een gezamenlijk en open infrastructuur te ontwikkelen, moet de technologie waarop deze infrastructuur gebaseerd zijn transparant, herbruikbaar en uitwisselbaar zijn. Te grote afhankelijkheid van (dominante) marktspelers wordt voorkomen en eigenaarschap en verantwoordelijkheid voor de technologie wordt gedeeld.

2. Knooppunten versterken

Om bestaande infrastructuren te verbinden en in overleg samen verder te ontwikkelen, moet de organisatiegraad van het netwerk omhoog. Er zijn partijen nodig die goed ingebed zijn in de verschillende erfgoed domeinen, het schaalniveau hebben om te functioneren als kenniscentrum en verantwoordelijkheid nemen voor ontwikkeling en continuïteit van de infrastructuur.

Deze organisatorische knooppunten kunnen op landelijke schaal afspraken maken over het koppelen en samen ontwikkelen en beheren van technische voorzieningen. Ze hebben door hun sectorale verantwoordelijkheden en of unieke competenties het vermogen om kleine en grote partijen te (ver)binden en te representeren in het

overleg met andere knooppunten. Knooppunten kunnen zich op verschillende schaalniveaus (regionaal, nationaal, internationaal) manifesteren. Door partijen met een lange adem gezamenlijk verantwoordelijkheid te laten nemen voor een verbonden infrastructuur, ontstaat een netwerk waarmee tijdelijke, thematische en cross-overinitiatieven effectiever kunnen werken.

Er zijn op nationale schaal vijf instellingen die de rol van knooppunt vervullen binnen de digitale infrastructuur:

- De Koninklijke Bibliotheek heeft een wettelijke verantwoordelijkheid voor het bibliotheekstelsel (openbare en wetenschappelijke bibliotheken) en kernexpertise op het gebied van publicaties.
- Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschap is aanspreekpunt voor de sector wetenschap (in afstemming met onder andere NWO en VSNU), penvoerder voor de CLARIAH-infrastructuur (grootschalig data-onderzoek) en heeft kernexpertise op het gebied van digitale onderzoeksgegevens.
- Het Nationaal Archief is rijksarchiefbewaarpplaats, heeft een wettelijke taak voor het archiefbestel en heeft kernexpertise op het gebied van digitale archivering archivering van overheidsinformatie.
- Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid heeft een verantwoordelijkheid als media-archief op basis van de Mediawet en kernexpertise op het gebied van audiovisueel erfgoed.
- De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft wettelijke taken voor onroerend erfgoed en de museale rijkscollectie en kernexpertise op het gebied van collectieregistratie en cultuurhistorische geodata.

3. Benutten van kwaliteiten: meest gerede partij

In de samenwerking tussen de knooppunten en tussen de knooppunten en andere instellingen gaat het er eerst en vooral om dat iedere taak wordt uitgevoerd door de partij die daartoe het beste is uitgerust en de taak dus met het beste resultaat en tegen de laagste kosten kan uitvoeren. Dit is het principe van de 'meest gerede partij'. Een knooppunt kan kennis-, ontwikkelings- en beheerstaken uitvoeren met of uit laten voeren door derde partijen. Daarbij moeten uiteraard goede afspraken worden gemaakt over kwaliteit, kosten en continuïteit, zeker als het vitale onderdelen van de infrastructuur betreft.

Op zoek naar de beste verzamelaars

Het verzamelen en op één plaats presenteren van inhoud uit meerdere online databases of websites (bijvoorbeeld door het maken van indexen van geaggregeerde metadata) is een manier om overzicht te creëren over beschikbare bronnen en collecties.

Het organiseren van deze gedistribueerde toegang vindt op dit moment plaats voor verschillende doelen, met verschillende technieken, met rijke of beperkte metadatering en door een veelheid aan partijen (Europees, nationaal, regionaal, sectoraal, thematisch). In dit geschakeerde landschap met ook nog eens vaak gemengde collecties, is het lastig om generieke afspraken vast te leggen over wie de meest gerede partij is om een bepaald type collectie te 'oogsten'. Dat zal toch per geval moeten worden bepaald. Daarbij gaat het niet om het toe-eigenen van domeinen, maar wel om het vermijden van dubbel werk en het vergroten van de transparantie van bronnen en de vindbaarheid ervan (gebruik van persistent identifiers).

Om efficiënter en klantvriendelijker (eenduidig loket, goede doorverwijzing) te kunnen werken zullen nadere afspraken worden gemaakt over het organiseren van gedistribueerde toegang. De gezamenlijke knooppunten (al samenwerkend in het project Digitale Collectie) voeren daarop de regie. Een afzonderlijke notitie over dit onderwerp is in voorbereiding.

4. Inzicht geven in acties en intenties

De keuzes die instellingen maken met betrekking tot hun digitale voorzieningen (aard en omvang van investeringen, keuze van principes en standaarden, keuze van softwarepakketten en leveranciers, keuzes voor uitbesteding versus eigen beheer) bepalen vaak voor een groot aantal jaren de mogelijkheden tot het koppelen van hun content en hun voorzieningen aan grotere netwerken. Naast het werken met open standaarden en software is het daarom van belang dat potentiële samenwerkingspartners meer inzicht krijgen in elkaars activiteiten, keuzes en planning. Alleen op die manier kun je er achter komen wanneer zich kansen voordoen om - zonder desinvesteringen - de knopen bij elkaar te leggen en gezamenlijke initiatieven te nemen. Het is daarom belangrijk dat instellingen die nieuwe producten of voorzieningen willen ontwikkelen in hun informatiebeleid toelichten hoe deze aansluiten bij bestaande voorzieningen, welke waarde deze voorziening voor collega instellingen kan vertegenwoordigen en of er afspraken over het beheer en de financiering gemaakt moeten worden.

3 Voorzieningen voor (eind)gebruikers

De gebruiker centraal

Omdat het gebruik van erfgoedcollecties uiteindelijk de maatschappelijke waarde ervan bepaalt - en dus de inzet van publieke middelen legitimeert - moet de bruikbaarheid voor verschillende groepen gebruikers meer centraal komen te staan. Bij het ontwikkelen van technische en functionele voorzieningen ten behoeve van een beter gebruik, is het nuttig onderscheid te maken tussen enerzijds eindgebruikers van informatie en anderzijds (door)ontwikkelaars en intermediairs ('business to business').

Als collectiebeheerders sterker handelen vanuit de vraag betekent dat niet dat zij alle gebruikersdiensten en interfaces ook zelf ontwikkelen en beheren. Vaak zijn anderen beter in staat om dat te doen, omdat ze beschikken over meer specifieke capaciteiten en kennis van een bepaalde markt. De uitdaging voor de erfgoedsector is om een rijk en stabiel halffabricaat te realiseren, met behulp waarvan zowel derden als erfgoedinstellingen zelf steeds weer nieuwe producten kunnen maken.

Als we het perspectief verleggen naar de gebruiker van collecties (en de informatie over de collecties), wordt het belang van sectoroverstijgende samenwerking nog eens extra duidelijk. Een gebruiker die via internet op zoek is naar culturele content heeft immers geen boodschap aan de schotten tussen sectoren en collecties. Hij wil bronnen uit archieven, bibliotheken, musea en andere collecties allemaal kunnen vinden en gebruiken en liefst met zo min mogelijk afzonderlijke (zoek)acties en tegen zo laag mogelijke kosten. Op dit moment kunnen gebruikers niet eenvoudig een samenhangend beeld van relevante bronnen krijgen.

Denken vanuit gebruik betekent ook op zoek gaan naar de digitale platforms en werkomgevingen waar de (potentiële) gebruikers al zijn. Sociale media en zoekmachines kunnen effectiever zijn om de collectie zichtbaar en vindbaar te maken dan de eigen website. Of informatie aantrekkelijk is voor een bepaalde gebruikersgroep wordt niet alleen bepaald door de aard van de informatie, maar ook door de wijze en plaats waarop die informatie wordt aangeboden.

Gebruikers en hun vraag

Er zijn veel verschillende gebruikers van digitaal erfgoed: professioneel en privé, bij overheden, instellingen en bedrijven, nu en in de toekomst. Ze verschillen in belangstelling, beschikbare tijd en behoeften. Een taalwetenschapper heeft heel andere wensen dan een leraar op een basisschool. Iemand die zijn familiegeschiedenis onderzoekt vraagt iets anders dan een ontwerpbureau of romanschrijver die op zoek is naar inspiratie en historische referenties. Al deze gebruikers zullen meer op maat moeten worden bediend.

De erfgoedsector zal vanuit zijn publieke opdracht en als leverancier van ‘brandstof’ voor cultuur, maatschappij en economie, in elk geval de volgende doelgroepen willen bedienen:

1. De informatie- en ervaringzoekende burger
2. Het onderwijs
3. De wetenschap
4. Creatieve bedrijven en beroepen
5. De erfgoedsector
6. Toekomstige generaties

Om een beter gebruik van digitale erfgoedcollecties mogelijk te maken, kan per doelgroep nauwkeuriger worden verkend wat de wensen en voorwaarden zijn. Daarbij is vooral ook de aard van de vraag belangrijk, omdat die – meer dan de inhoud ervan – bepaalt welke voorzieningen nodig zijn om aan die vraag te kunnen voldoen.

Er zijn verschillende vraagtypen te onderscheiden:

- De snelle, eenvoudige vraag naar full-content informatie (films, foto’s, teksten etc.) over een bepaald onderwerp, persoon of plek. Hoogwaardig, betrouwbaar en vrij bruikbaar materiaal voor bijvoorbeeld een les, een presentatie of een vergunningaanvraag. Het aanbieden van content op bekende platforms (bijvoorbeeld Wikipedia), selectie van aantrekkelijke en relevante content, aansluiten bij de actualiteit en bieden van heldere gebruiksvoorwaarden zijn manieren om dit type vraag beter te bedienen.
- De vraag naar informatie waarbij de context, herkomst en relaties met andere bronnen van belang is. Bijvoorbeeld de vraag van wetenschappers, journalisten, tentoonstellingsmakers of genealogen, die bezig zijn verhalen te maken, geschiedenissen te reconstrueren of nieuwe - onverwachte - connecties te ontdekken. Dit type vraag stelt niet alleen belang in de bronnen zelf, maar ook in de informatie over de bronnen: wie, wat, waar, wanneer van de inhoud, vindplaats en voorgeschiedenis van de bron, eerder gebruik ervan. Deze vraag kan beter worden bediend als bronnen/collecties worden verrijkt en gekoppeld.
- De omnivore vraag naar zoveel mogelijk informatie (metadata en full content) op basis waarvan uitgebreide analyses gemaakt kunnen worden (bijvoorbeeld met big-data'-technieken).

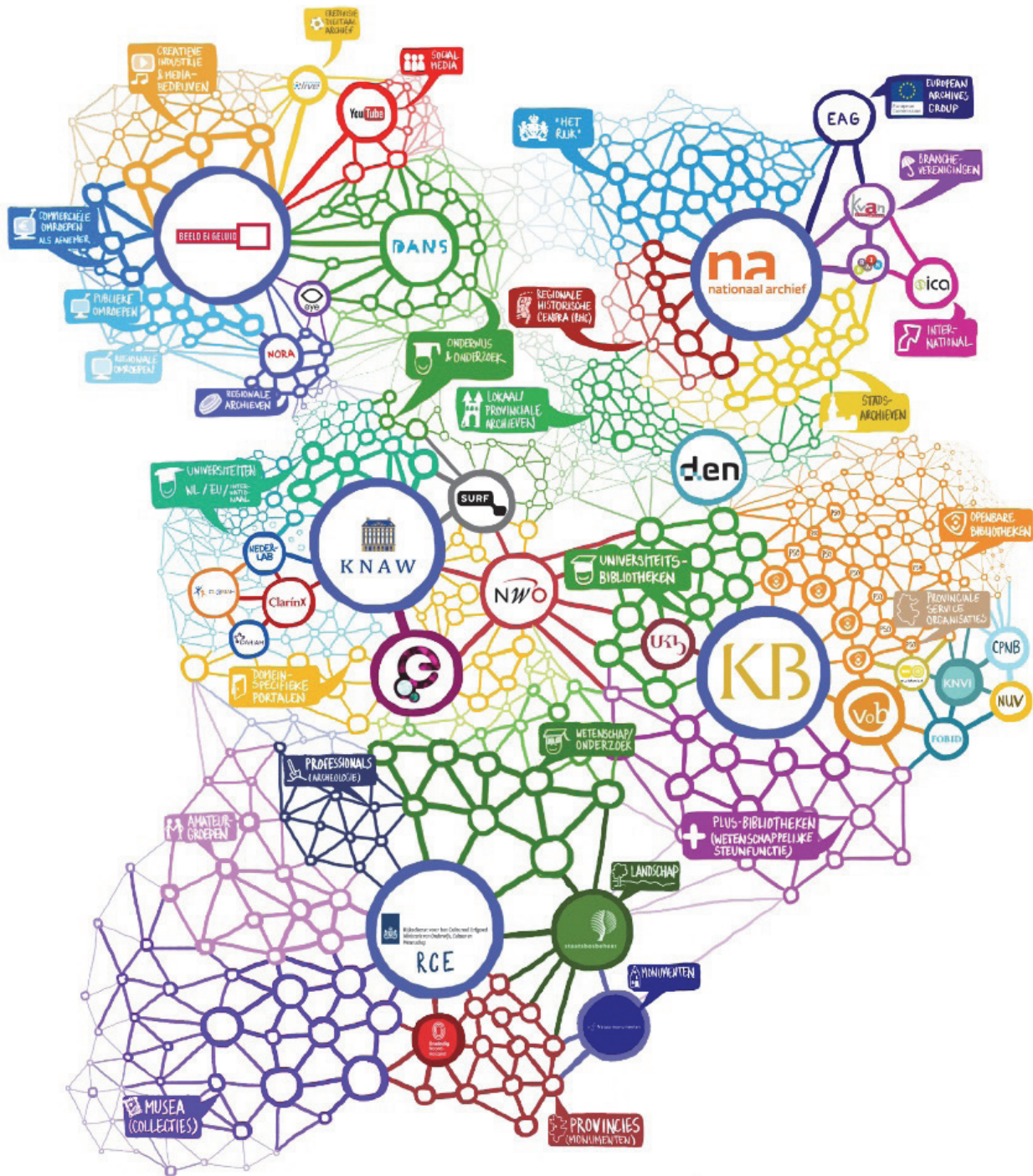
Digitale collecties

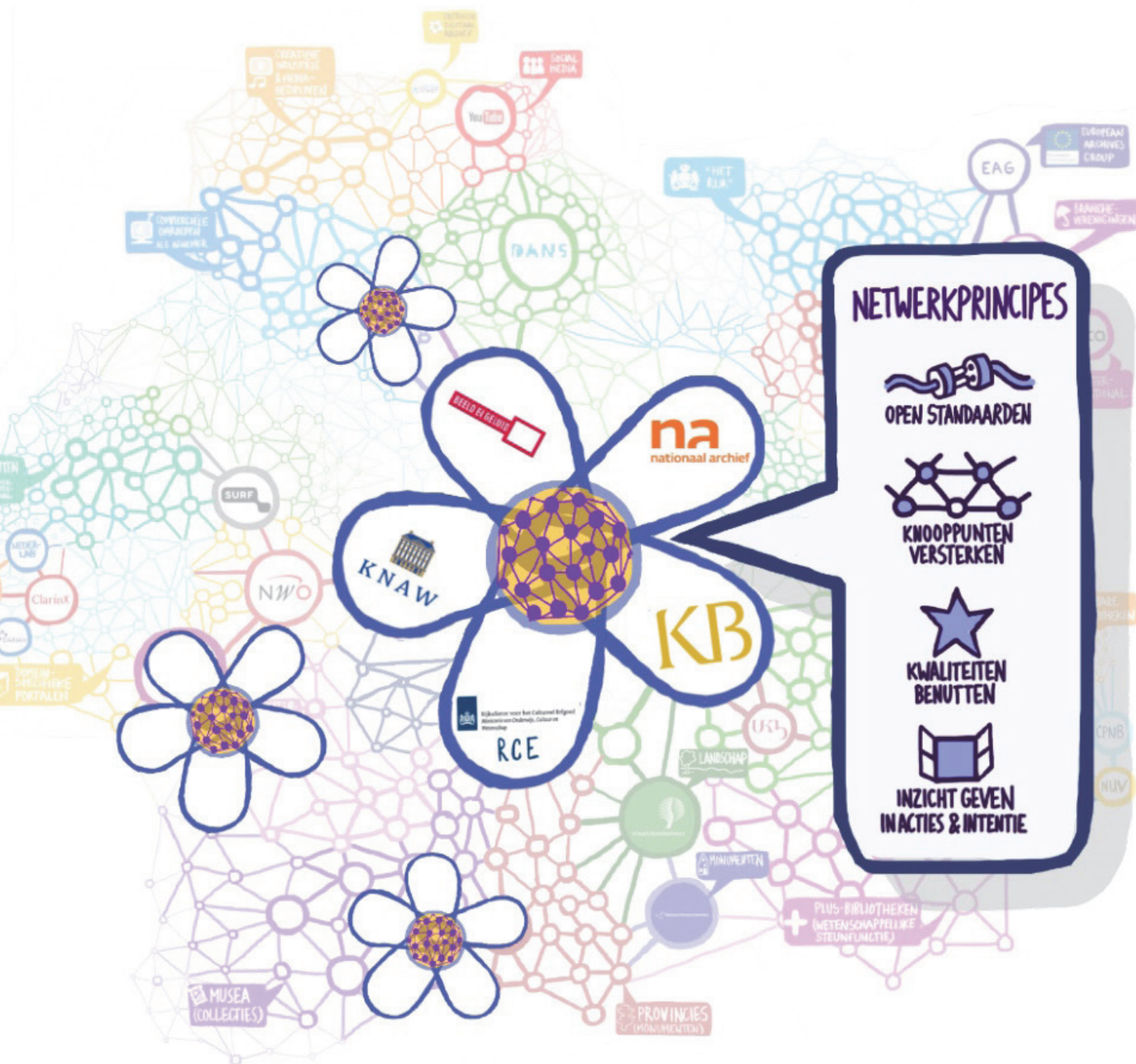
Over digitale collecties ontstaat snel spraakverwarring in het gesprek tussen de sectoren. Die wordt niet alleen veroorzaakt door de verschillen in aard, omvang en oorsprong van de informatiedragers, maar ook door verschillen in rol en betekenis van de verzamelde informatie. Voor de ene partij is de digitale beschikbaarheid van het collectiestuk zelf het meest belangrijk, voor een andere (ook) de herkomst en levensloop ervan en voor een derde vooral het overzicht over de gehele collectie.

Ter bevordering van het begrip over en weer is het in elk geval nuttig om onderscheid te maken in twee typen digitale representaties van collecties/objecten:

- Digitale objecten: de volledige content in digitale vorm. Dit kunnen born digital bronnen zijn of digitale kopieën van analoge bronnen. Denk bijvoorbeeld aan de krantenpagina's in Delpher, de films in Open Beelden of de schilderijen in de Rijksstudio.
- Beschrijvingen van en verwijzingen naar objecten: informatie over analoge en digitale objecten zoals (proces)metadata en collectieregistraties. Denk ook aan digitale verwijzingen naar analoge objecten zoals het Monumentenregister of aan de meeste archiefinventarissen.

Ook over de *Digitale Collectie (Nederland)* kan begripsverwarring ontstaan. In dit document wordt met de *digitale collectie (van) Nederland* het totaal aan (al dan niet met publiek geld gefinancierde) digitale objecten en beschrijvingen in Nederland bedoeld. De nationale aggregator van digitale collecties (digitalecollectie.nl) wordt aangeduid als het *project Digitale Collectie*.

De doelgroepen en de vraagtypen zijn niet een op een aan elkaar gekoppeld. Beide indelingen kunnen behulpzaam zijn bij het doorgronden van de gebruiker en de aard van zijn vraag, om vervolgens de gewenste eigenschappen van de benodigde infrastructuur scherper te kunnen bepalen.

Efficiënte én flexibele voorzieningen

Het willen bedienen van een sterk gevarieerde en bovendien steeds veranderende vraag, vergt maatwerk in digitale voorzieningen. Het verlagen van kosten, verbeteren van de compatibiliteit en het vergroten van duurzaamheid vragen juist om opschaling en standaardisatie. Voorzieningen die ontwikkeld worden zullen daarom zo veel mogelijk herbruikbaar moeten zijn. Het is verspilling van geld en moeite als voor elke nieuwe vraag en toepassing de voorzieningen voor aanbod en toegang weer opnieuw moeten worden ingericht.

Om aan deze spanning tussen maatwerk, schaalvoordelen en continuïteit tegemoet te komen, wordt idealiter de infrastructuur van voorzieningen zo vorm gegeven dat hij geschikt is om alle gekoppelde collecties steeds opnieuw betekenisvol te bevragen ten behoeve van nieuwe apps, websites, lesmethoden of onderzoeken. Digitale collecties moeten dan niet exclusief gekoppeld zijn aan een specifieke toepassing, softwareleverancier of presentatie. Ze moeten bovendien toegankelijk worden gemaakt via trefwoorden en technieken met een grotere reikwijdte dan de belevingswereld van de collectie(beheerder) zelf.

Om op deze manier een rijk en doelmatig gebruik van de collecties mogelijk te maken, wordt de infrastructuur conceptueel opgebouwd volgens een model bestaande uit drie lagen:

- Een contentlaag (of data laag) bevat de digitale collecties van individuele instellingen. Het is het domein van de collectiebeheerders die hun collecties digitaliseren, duurzaam beheren en toegankelijk maken. Deze laag zal bestaan uit gebruik van autonome oplossingen (bijvoorbeeld collectieregistratie) en inzet van gedeelde diensten voor bijvoorbeeld duurzame opslag.
- De verbindingslaag bevat de voorzieningen die het mogelijk maken om de objecten/collecties uit de contentlaag met generieke middelen te doorzoeken en te koppelen. Hij bevat semantische zoektechnieken, indexen en termenlijsten die de data op eenduidige wijze kunnen koppelen aan het 'wie', 'wat', 'waar' en 'wanneer'. Dit is het domein van de sectoroverstijgende samenwerking en afspraken, over bijvoorbeeld uitwisselstandaarden.
- Een dienstenlaag bevat de toepassingen, 'views' en portals waarmee de informatie uit en over de digitale collecties daadwerkelijk kan worden gebruikt. Dit is het domein van de gidsen en gebruikers van talloze toepassingen en diensten. Hieronder zijn ook de collectiebeherende instellingen zelf, die met gebruik van eigen en andere collecties actuele toepassingen kunnen maken voor hun specifieke publiek.

4 Naar een nationale strategie

Infrastructuur, netwerk en beleid

Het ministerie van OCW heeft in 2013 het initiatief genomen om samen met de betrokken sectoren voorstellen uit te werken voor de geleidelijke ontwikkeling van organisatorische en technische voorzieningen voor digitaal erfgoed. Het doel is te komen tot een toekomstvaste en kostenefficiënte infrastructuur die de verschillende domeinen overstijgt en tegemoet komt aan de wensen van gebruikers van het erfgoed.

De aanpak richt zich op:

1. Ontwikkeling van een samenhangende en sectoroverstijgende infrastructuur (technische en functionele voorzieningen);
2. Bestuurd vanuit een netwerkorganisatie;
3. Geflankeerd door beleid.

Voor de ontwikkeling van infrastructuur worden in dit document strategische lijnen uitgezet en acties geformuleerd (de werkprogramma's). De netwerkorganisatie functioneert inmiddels (het Netwerk Digitaal Erfgoed) met actieve deelname uit alle relevante sectoren. Bij de beleidsontwikkeling wordt rekening gehouden met de opgaven met betrekking tot gebruik en behoud van digitaal erfgoed, bijvoorbeeld in beleid ten aanzien van auteursrechten, open overheidsinformatie of subsidievoorwaarden.

Veranderingsstrategie

De gezamenlijke strategie moet er toe leiden dat in de komende jaren steeds vaker voorzieningen worden gekoppeld, gestandaardiseerd en gezamenlijk worden ontwikkeld en beheerd. Er is daarvoor meer samenwerking en kennisdeling nodig tussen de verschillende erfgoedsectoren, overheden, producenten, kennisinstellingen, intermediairs en gebruikers. Zij werken aan gezamenlijke principes, standaarden en nieuwe manieren van kennisdeling. Afspraken en keuzes worden soms minder vrijblijvend, als dat de interoperabiliteit of efficiëntie ten goede komt. Op die manier wordt een infrastructuur ontwikkeld die faciliterend en stimulerend is voor individuen, kleine en grote instellingen, bedrijven en overheden.

Bestaande (sectorale) voorzieningen, verantwoordelijkheden en geldstromen vormen het vertrekpunt van de strategische samenwerking. Vanuit die basis wordt gezocht naar mogelijkheden om te koppelen, op te schalen en belemmeringen te doorbreken. Een beter besef van de wensen van gebruikers, de noodzaak tot efficiëntere inzet van publieke middelen en de potentie van samenwerking versterkt daarbij de bereidheid tot verandering van de bestaande situatie.

Deze nationale strategie is een middel om:

- a. De *going concern* en investeringen binnen sectoren kritisch te bevragen en beweging in de richting van sectoroverstijgende samenwerking en voorzieningen te bevorderen.
- b. Veranderingstrajecten en innovatieprojecten gezamenlijk te programmeren en uit te voeren waardoor kosten worden bespaard, kennis effectiever wordt ingezet en resultaten worden opgeleverd die geschikt zijn voor sectoroverstijgende toepassing.
- c. Gezamenlijke technische en functionele voorzieningen te ontwikkelen, dan wel sectorale voorzieningen structureel te koppelen.

Strategische keuzes

Tegen de achtergrond van de in de voorgaande paragrafen geschetste context en ambities, richt de nationale strategie zich de komende jaren op de volgende handelingen:

1. Sterker sturen op beleid, compatibiliteit en openheid.
2. Het gebruik van standaarden minder vrijblijvend maken.
3. Stapsgewijs ontwikkelen en implementeren van een referentiearchitectuur voor de cultuursector.
4. Structureel versterken van de interactie tussen gebruikers, leveranciers en beheerders van infrastructuurele voorzieningen.
5. Erfgoedbreed samenwerken aan het verbeteren van de ontwikkelende, beherende en faciliterende rol van collectiebeherende instellingen en overheden.

De eerste twee punten zijn een gezamenlijke opdracht voor OCW, de nationale knooppunten en DEN. Zij zullen hier als beleidsmakers, subsidienten en samenwerkingspartners werk van maken en ook in eigen huis de zaken op orde brengen. Aan de onderste drie punten leveren de gezamenlijke werkpakketten die in hoofdstuk 6 worden beschreven een belangrijke bijdrage. Deze werkprogramma's hebben een innovatief karakter, niet in de zin van experimenteerdrijf, maar in het realiseren van vernieuwingen en voorzieningen die sectoroverstijgende samenwerking aan de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitaal erfgoed mogelijk maken.

Kennisagenda en voorzieningenkalender

Instellingen, intermediairs en gebruikers die de infrastructuur voor digitaal erfgoed beter willen gaan gebruiken of meer werk willen maken van hun informatiebeleid hebben inzicht nodig in de (publieke) voorzieningen die zij kunnen gebruiken. Daarom is het nuttig om meer duidelijkheid geven over technische en functionele voorzieningen die al beschikbaar zijn of de komende jaren beschikbaar zullen komen. Een eenduidig en actueel overzicht van de stand van zaken en beoogde ontwikkeling van de technische en functionele voorzieningen in de vijf onderscheiden sectoren bestaat op dit moment nog niet.

Bij het ontwikkelen van voorzieningen zijn de betrokken partijen uiteraard afhankelijk van financiële, organisatorische, technische en wettelijke randvoorwaarden die zij niet geheel zelf in de hand hebben. Dat zal het soms moeilijk maken om expliciete garanties af te geven over het toekomstige voorzieningenaanbod. Dit neemt echter niet weg dat het waardevol is om de ambities ten aanzien van beoogde voorzieningen te delen en een zo realistisch mogelijke inschatting te geven van hoe en wanneer deze voorzieningen ontwikkeld, opgeschaald en beheerd kunnen worden.

Ook kan nog beter duidelijk worden gemaakt wat knooppunten en andere instellingen in huis hebben op het gebied van informatie en begeleiding en hoe en op welke terreinen zij hun kennisfunctie de komende jaren denken te ontwikkelen. Op het gebied van kennis over standaarden (DE BASIS), projecten, publicaties en evenementen biedt Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) een uitvoerig overzicht en zijn er ook sectorale kennisbanken.

De nationale knooppunten willen op bovengenoemde punten meer duidelijkheid verschaffen. Ze zullen daartoe in 2015 in afstemming met DEN, OCW en andere partners uit het Netwerk Digitaal Erfgoed een kennisagenda en voorzieningenkalender opstellen.

Verdere visievorming

Deze notitie verwoordt een globale visie op de noodzaak en de aanpak van de ontwikkeling van gezamenlijke voorzieningen voor digitaal erfgoed. Op tal van onderwerpen is verdere verdieping en operationalisering van die visie nodig. Met onderhavig stuk als basis zal het Netwerk Digitaal Erfgoed in 2015 initiatief nemen tot het opstellen van een aantal position papers over specifieke onderwerpen, bijvoorbeeld:

- aggregatie en linked data,
- auteursrecht/intellectueel eigendom,
- referentiearchitectuur,
- kennisinfrastructuur,
- internationale samenwerking en profilering,
- informatiebeleid bij instellingen.

5 Wie doet wat?

Een goed functionerende infrastructuur voor digitaal erfgoed vraagt inspanningen op verschillende niveaus.

Individuele instellingen

Om op een effectieve en doelmatige manier gebruik te kunnen maken van de (in de toekomst) beschikbare infrastructuur, werken instellingen aan:

- Het verbeteren van hun strategisch en tactisch handelingsvermogen met betrekking tot informatie-vraagstukken, bijvoorbeeld door structureel ontwikkelen en vaststellen van informatiebeleid (passend bij het profiel en de ambities van de instelling), het organiseren van expertise en sturingskracht rondom IT-thema's, actieve samenwerking met andere instellingen, leveranciers, brancheorganisaties en knooppunten.
- Hun eigen collecties, netwerken en voorzieningen geschikt maken voor aansluiting op een landelijke infrastructuur door het gebruik van open standaarden en het openstellen van collecties voor koppeling en hergebruik, met bijbehorende aandacht voor rijkheid, kwaliteit en gebruiksvoorwaarden.
- Leren profiteren van de gezamenlijke infrastructuur, door er zelf informatie aan te onttrekken (bijvoorbeeld ten behoeve van onderzoek of een presentatie) en mogelijkheden te benutten om niet alles zelf te hoeven doen (en daarmee kosten te besparen).
- Herformuleren van hun eigen rol in het netwerk. Welke plek zien instellingen voor hun eigen expertise en achterban in het netwerk?

Samenwerking binnen sectoren

De samenwerking binnen de afzonderlijke sectoren (archieven, bibliotheken, media, musea/onroerende erfgoed, wetenschap) met betrekking tot digitale voorzieningen en informatie-uitwisseling kan worden versterkt door:

- Een stimulerende, faciliterende en bemiddelende rol van de knooppunten.
- Actieve branche- en vakverenigingen (deze zouden hiertoe een duidelijkere digitale agenda kunnen gaan hanteren).
- Individuele samenwerking tussen instellingen, bijvoorbeeld regionaal of thematisch.

De sectorale rol van de knooppunten behelst onder andere:

- Het inzicht vergroten in de behoefte aan en potentie van digitale voorzieningen in de sector door vraagarticulatie vanuit instellingen te stimuleren en duidelijkheid te bieden over landelijke voorzieningen die beschikbaar zijn en komen (en onder welke voorwaarden).
- De dialoog over de veranderende positie en functie van afzonderlijke instellingen stimuleren.
- Afzonderlijke instellingen ondersteunen bij digitale transitie.
- Bemiddelen over specificaties en voorwaarden van IT-voorzieningen tussen sectorale instellingen, het Netwerk Digitaal Erfgoed en IT-leveranciers.

Sectoroverstijgend: het Netwerk Digitaal Erfgoed

Met het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE) is op landelijk niveau een start gemaakt met cross-sectorale samenwerking op het gehele spectrum van opgaven rond digitaal erfgoed. Bestaande (partiële) samenwerkingsverbanden zijn al aan het NDE verbonden¹.

De vijf nationale knooppunten hebben hiermee samen met DEN en het ministerie van OCW een basis gelegd voor een erfgoedbrede aanpak. In de afgelopen periode heeft het NDE gewerkt met een stuurgroep (onder leiding van de DG Cultuur en Media van OCW), een kerngroep (met o.a. de nationale knooppunten en DEN) en diverse thematische werkgroepen (met veel expertise en inbreng van partijen van buiten de kerngroep).

Het NDE heeft een inclusief karakter en wordt gaandeweg uitgebreid met andere partijen en personen van binnen en buiten de erfgoedsector. Zo zijn inmiddels innl (startpagina voor erfgoed- en geschiedenis), Europeana en het Landelijk Contact van Museumconsulenten vaste partners in het netwerk.

Het Netwerk Digitaal Erfgoed heeft als taak:

- Gezamenlijke uitdagingen te signaleren en strategische doelen te formuleren, te bewaken dat inspanningen binnen het netwerk gericht zijn op het realiseren van deze doelen.
- Gezamenlijke standaarden en best practices te formuleren en deze uit te dragen naar instellingen en IT-leveranciers.
- Gezamenlijke kennisinfrastructuur te ontwikkelen door samenwerking te organiseren tussen en in aanvulling op sectorale voorzieningen.
- De synergie en koppelbaarheid te versterken bij de ontwikkeling van infrastructuur in de verschillende sectoren.
- Gebruikersgroepen te definiëren, bij hen de behoefte aan informatie voorzieningen behoeften te peilen en afspraken te maken over vraagarticulatie.
- De nationale strategie in praktijk te brengen en daaraan (gezamenlijke) keuzes te verbinden.
- Zorg te dragen voor de uitvoering van het gezamenlijke werkprogramma.
- Monitoring van de ontwikkeling en gebruik van de infrastructuur van digitaal erfgoed en zo nodig het bijstellen van visie en werkwijze.
- Het formuleren, voeden en vernieuwen van een beleidsagenda gericht op de financiële en juridische kaders op nationaal en internationaal niveau.
- Het initiatief te nemen tot het ontwikkelen, beheren en toepassen van een referentiearchitectuur cultuur.

Bij de verdere ontwikkeling en uitbreiding van het netwerk zal - gericht op het vervullen van bovenstaande taken - steeds worden gezocht naar effectieve en inclusieve overlegstructuren. Daarbij moet steeds het evenwicht worden gezocht tussen enerzijds de inbreng van alle relevante actieve en innovatieve krachten en anderzijds afstemming, regie en gezamenlijke voortgang. Dat vraagt ruimte om overlegstructuren en bemanningen regelmatig aan te kunnen passen aan veranderende opgaven, agenda's en partnerschappen. Voor de komende fase wordt in elk geval gedacht aan de inrichting van een bredere programmaraad, al dan niet specifiek voor de afzonderlijke werkprogramma's.

Verder bouwen aan het netwerk

Aan de totstandkoming van deze nationale strategie hebben veel instellingen en individuele professionals uit de verschillende erfgoedsectoren bijgedragen. Tegelijkertijd markeert de presentatie van deze strategie het moment waarop de al betrokken partijen nog nadrukkelijker de dialoog en samenwerking zoeken met andere spelers. Relaties die versterking behoeven zijn in elk geval die met de brancheorganisaties uit de erfgoedsector, overheden (lokaal, regionaal, andere departementen), gebruikers van digitaal erfgoed (zie ook Werkprogramma 1) en het relevante internationale netwerk (EU, Centres of Competence, Europeana e.a.). Mede op basis van het voorliggende document zal vanuit het NDE initiatief worden genomen tot actievere samenwerking met deze partijen.

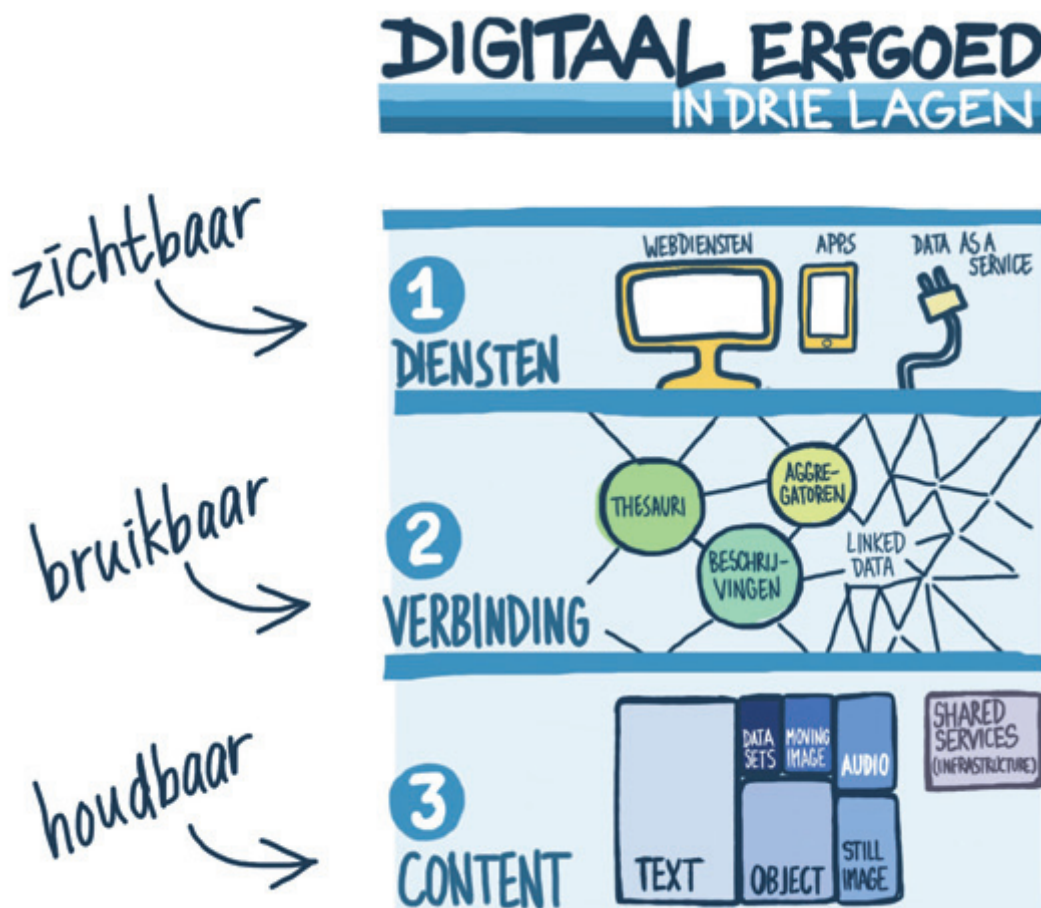
¹ De Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid, de Culturele Coalitie Digitale Duurzaamheid en de het project Digitale Collectie.

6 Werkprogramma 2015-2016

De strategie, principes en uitgangspunten zoals verwoord in dit document vormen de onderlegger van een werkprogramma van het Netwerk Digitaal Erfgoed. Hierin werken de knooppunten, DEN en OCW samen en worden in projecten ook andere experts en relevante instellingen betrokken. De middelen die vanuit het ministerie beschikbaar worden gesteld voor de ontwikkeling van een gezamenlijke infrastructuur worden via deze werkprogramma's ingezet.

Er zijn drie werkprogramma's geformuleerd, die aansluiten bij de drie lagen van het in hoofdstuk 3 besproken model:

- Werkprogramma 1: Digitaal Erfgoed Zichtbaar
- Werkprogramma 2: Digitaal Erfgoed Bruikbaar
- Werkprogramma 3: Digitaal Erfgoed Houdbaar

Digitaal Erfgoed Zichtbaar (Werkprogramma 1)

DIGITAAL ERFGOED ZICHTBAAR

zichtbaar

Doel:

De maatschappelijke waarde van digitaal erfgoed vergroten, door zichtbaarheid van collecties te verbeteren, vraag te verkennen en (her)gebruik te vergemakkelijken.

De digitale collecties worden beter zichtbaar en door meer mensen gebruikt:

- Door de vraagarticulatie te versterken en de dialoog tussen aanbieders en gebruikers van digitaal erfgoed te verbeteren (1.1).
- Door de collecties en het netwerk online zichtbaar te maken (1.2).
- Door collectiebeherende instellingen te ondersteunen bij het publiceren van de collectie Nederland voor hergebruik door derden (1.3).
- Door de vooraanstaande (kennis)infrastructuur van Nederland op dit terrein beter internationaal te benutten (1.4).

WP1.1. Vraagarticulatie

Om beter begrip te krijgen van hoe mensen digitaal erfgoed willen gebruiken, gaan we in gesprek met de belangrijkste doelgroepen. We voeren kwalitatieve en kwantitatief onderzoek uit om de markt beter te leren kennen.

Producten

a. Gesprekstafels met de volgende gebruikersgroepen:

- onderwijs (educatieve uitgevers en docenten)
- wetenschap (CLARIAH en Centres of Competence)
- creatieve industrie (CLICK, ontwikkelaars, kunstenaars, ...)
- toerisme & promotie
- verenigingen voor heemkunde en genealogen,
- amateur ontwikkelaars, hackers, bloggers, kunstenaars etc.

b. Gebruikersonderzoek: genereren van betrouwbare feiten en cijfers over vraag, gebruik en impact van digitaal erfgoed. In eerste instantie door een nulmeting uit te voeren over het huidige bereik

van digitaal cultureel erfgoed (vergelijkbaar met kijk- en luisteronderzoek). Structureel door monitoring van initiatieven als Enumerate, impactmeting Open Cultuur Data Nederland etc.

WP1.2. Online zichtbaarheid

Om te zorgen dat mensen eenvoudig kennis kunnen nemen van de mogelijkheden van de digitale collecties, vergroten we de zichtbaarheid voor eindgebruikers en intermediairs op het web.

Producten

Eén of meer websites die de volgende doelen dienen:

- a. Informatie voor eindgebruikers over de digitale collectie van Nederland. Etalagefunctie die eindgebruikers inzicht geeft in de inhoud en omvang van en mogelijkheden met de digitale collectie. Onderdeel hiervan is een proof-of-concept voor Linked Data: het zichtbaar maken van de meerwaarde van gekoppelde gegevens voor het ontsluiten van erfgoed informatie voor eindgebruikers en instellingen. Als eerste invulling wordt daarbij gedacht aan de Historische Canon van Nederland, vervolgens aan personen, plaatsen, onderwerpen en een tijdbalk (wie, waar, wat, wanneer). Ook kunnen deelsites / views worden gerealiseerd voor specifieke gebruikersgroepen.
- b. Informatie voor intermediairs / gebruikers over hergebruik van de digitale collectie van Nederland bijvoorbeeld door middel van een overzicht van beschikbare API's, open data en open collecties. Voorzien van een 'labs'-functie waar geëxperimenteerd kan worden met tools en data.
- c. Informatie voor professionals, (internationale) instellingen en gebruikersgroepen over het Netwerk Digitaal Erfgoed, voortgang van de routekaart en contactinformatie. Communiceren over eenduidige routing en taakverdeling voor diensten van de knooppunten voor collectie beherende instellingen.
- d. Een gezamenlijk overeengekomen merk of koepel die een combinatie van merken vormt om de activiteiten van het Netwerk te kunnen aanduiden.

WP1.3. Competentieontwikkeling en ondersteuning collectiebeherende instellingen

Om de content uit digitale collecties open te stellen voor gebruik op platforms waar veel vraag naar erfgoedcontent is en collectiebeherende instellingen daarbij te ondersteunen, organiseren we masterclasses en versterken we de relaties binnen het netwerk.

Producten

- a. Masterclasses. Een masterclass voor 20 cultuurprofessionals om medewerkers van instellingen van de kennis en vaardigheden te voorzien om hun digitale collecties open te stellen voor hergebruik en verdere verspreiding door derden. In de masterclass zullen ambassadeurs uit verschillende domeinen een rol krijgen (musea, archieven en bibliotheken).
- b. Netwerk van cultuurprofessionals en (her)gebruikers van de digitale collectie opbouwen om verbinding te leggen tussen instellingen en de partijen en platformen die geïnteresseerd zijn in hergebruik. Ondersteunen en onder de aandacht brengen van ambassadeurs van digitaal publieksbeleid bij instellingen.
- c. Eenduidige routing en taakverdeling voor diensten van de knooppunten voor collectiebeherende instellingen. Met behulp van afstemmingsoverleg, handreikingen, stroomdiagrammen etc.

WP1.4. Internationale profilering

Om de culturele en economische spin-off van de Nederlandse (kennis)infrastructuur met betrekking tot digitaal erfgoed te vergroten onderzoeken we of er behoefte is aan een campagne rond Dutch Digital Heritage.

Product

Behoeftetepeiling en eigenaarschap campagne / merkontwikkeling.

Digitaal Erfgoed Bruikbaar (Werkprogramma 2)

DIGITAAL ERFGOED BRUIKBAAR

bruikbaar →

TOEGANKELIJKHEID
COLLECTIES VERGOTEN
VIA GEZAMENLIJK AANBOD
(AGGREGATIE)

GERICHT ZOEKEN
VERBETEREN
DOOR HET KOPPELEN
VAN DATA

↑ via termenlijsten
en thematisch beheer

PRAKTIJKGESTUURD
ONDERZOEK (R&D)
BEVORDEREN

↑ door community-vorming
en agendering

Doel:

Het gezamenlijk online aanbieden, verrijken en contextualiseren van collecties. Hiermee vergroten we de bruikbaarheid van deze collecties voor de verschillende doelgroepen.

Dit doen we door:

- Toegankelijkheid vergroten van de collectie Nederland (2.1).
- Verbinden van data met termenlijsten - en deze data via services ter beschikking te stellen aan (intermediairs en andere) gebruikers (2.2).
- Praktijkonderzoek en community-vorming te bevorderen (2.3).

WP2.1. Toegankelijkheid collecties vergroten via gezamenlijk online aanbod (aggregatie)

- Verbetering van zoekresultaten in gebruikersomgevingen door aanbieding van het geheel van gecontextualiseerde collecties (collectie Nederland). [NB voortzetting/vernieuwing van de werkzaamheden van het project Digitale Collectie.
- Bijdragen aan vernieuwing van het aggregatielandschap in Nederland, met in achtneming van:
 - afspraken over publicatie en levering van metadata;
 - internationale ontwikkelingen (bv. strategie binnen Europeana-netwerk);
 - koppelen met infrastructures (denk aan CLARIAH/CLARIN-Europa/DARIAH-Europa, Edurep);
 - technische mogelijkheden (bv. opslaan rijke datamodellen).. Het originele record zal ongewijzigd bewaard blijven.
- Hergebruik door onder meer de creatieve industrie eenvoudiger maken, door aanbieden van solide technische koppeling die filtert op voor herbruikbaarheid relevante criteria (kwaliteit, copyright status etc.).

WP2.2. Gericht zoeken verbeteren door het koppelen van data m.b.v. termenlijsten en thematisch beheer

De activiteiten richten zich op het eenduidig koppelen van voorkomende termen voor wie, wat, waar, wanneer zodat gebruikersvragen zo goed en betekenisvol mogelijk bediend kunnen worden.

a. Inrichten van het netwerk

Concretiseren van de samenwerking tussen de knooppunten, regie voeren over het uitbouwen en implementeren van de verbindingslaag, diensten ontwikkelen voor andere instellingen (o.a. voor koppelen, aanvullen of opbouwen van hun thesauri), kennisdeling organiseren (aansluitprincipes, opleidingsmateriaal).

b. Standaarden en afspraken

Voor een verdere uitwerking van de verbindingslaag is het nodig om afspraken te maken over:

- de manier waarop klantvragen naar het wie, wat, waar of wanneer vertaald wordt naar ingangen voor de verbindingslaag;
- het opbouwen en ontwikkelen van termenlijsten, ondersteunen en publiceren van alignments (koppelingen tussen termenlijsten).
- de standaarden en modellen voor uitwisselbaarheid van data- en referentiebronnen en het gebruik hiervan;
- de vrijheidsgraden in de toepassing van de standaarden en modellen t.a.v. scope, context, structuur en vocabulaires;
- de wijze van verbinden met andere (open) bronnen.

c. Ontwikkeling van diensten

Om tot zichtbare resultaten te komen is de ontwikkeling van concrete diensten nodig. Een deel van diensten ligt in het verlengde van de activiteiten van de knooppunten. Een ander deel betreft de ontwikkeling van nieuwe netwerkdiensten. De uiteindelijke vorm en aard van de diensten hangt af van het nader uitwerken van de samenwerkingsverbanden, de netwerkactiviteiten en de afspraken die in dit kader gemaakt moeten worden. Tot nu toe zijn de volgende mogelijke activiteiten geïdentificeerd:

- a. Het planmatig werken aan het gestandaardiseerd en open beschikbaar maken van de relevante termen bronnen.
- b. Onderzoeken van de mogelijke en gewenste diensten voor de diverse gebruikersgroepen (eindgebruikers, professionals, beheerders).
- c. Het beschikbaar maken van het termennetwerk zodat dit een logisch geïntegreerd geheel vormt voor alle gebruikersgroepen.
- d. Het zodanig beschikbaar maken van het termennetwerk dat er ruimte is voor verschillende betekenissen van termen vanuit verschillende contexten of visies.
- e. Het ontwikkelen van diensten voor het verbinden van nieuwe (lokale, nationale of internationale) termenbronnen en datasets aan het termen netwerk
- f. Het ontwikkelen van diensten voor het (gedistribueerd) opbouwen en beheren van het termennetwerk.
- g. Bepalen van technische oplossingsrichting(en) voor het aanbieden van het termennetwerk.
- h. Bepalen van technische oplossingsrichting(en) voor het beheren van de onderdelen van het termennetwerk.
- i. Onderzoek naar nieuwe toekomstvast systemen voor thesaurusbouw en onderhoud.
- j. Inrichten van productiestra(a)t(en) voor het linken en verbinden.

Bij het verscherpen van de eisen en wensen met betrekking tot bovenstaande diensten wordt bij voorkeur geleerd van concrete cases. In de eerste plaats wordt daarom verbinding gezocht met lopende projecten als LODD2, DIVE, KB Linked Metadata, de Erfgoedthesaurus en het project Erfgoed en Locatie. Daarnaast wordt een aantal pilots opgestart om specifieke onderdelen te verhelderen.

WP2.3. Praktijkgestuurd onderzoek (R&D) bevorderen door community-vorming en agendering

Het organiseren van de samenwerking tussen het Netwerk Digitaal Erfgoed en de bredere gemeenschap van onderzoekers ten behoeve van beter kennisuitwisseling over onder andere softwareontwikkeling en toegang tot objecten. Activiteiten:

- Bijhouden van de stand van de techniek en informeren van het netwerk.
- Presenteren van demonstrators en andere resultaten uit de werkprogramma's aan onderzoekers binnen relevante gremia.
- Schrijven van white papers die specifieke uitdagingen van het brede Netwerk Digitaal Erfgoed (knooppunten plus achterban) in kaart brengen. Onderdeel hiervan: uitvoeren interviews en hier wensen uit destilleren.
- Ontwikkelen onderzoeksagenda voor NDE en initiëren van/participeren in onderzoeksprojecten die hier invulling aan geven. Financiering vanuit NWO, H2020 en andere bronnen. Op te stellen in 2015, jaarlijks te updaten.

Digitaal Erfgoed Houdbaar (Werkprogramma 3)

DIGITAAL ERFGOED HOUDBAAR

houdbaar →

Doel:

Door domeinoverstijgende samenwerking een gezamenlijke infrastructuur tot stand brengen waarin duurzame toegang tot digitale informatie gegarandeerd is. Uitgangspunt hierbij is dat samenwerking leidt tot het verhogen van de effectiviteit en tot een grotere efficiëntie en kostenreductie.

De activiteiten in dit werkprogramma zijn al gestart en/of geprogrammeerd binnen de Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid (NCDD), een samenwerkingsverband van KB, NA, NIBG, DANS en een aantal cultureel erfgoedorganisaties. Het werken aan deze doelstelling gebeurt langs drie lijnen:

- Betere benutting en opschaling van voorzieningen (3.1).
- Kostenbeheersing (3.2).
- Verhelderen van rollen en verantwoordelijkheden (3.3).

WP3.1. Schaalbaarheid van voorzieningen en infrastructuur

De toestroom van (vluchtige) digitale informatie groeit spectaculair net als de diversiteit aan verschijningsvormen (bestandsformaten). Er is in de afgelopen jaren ruime ervaring opgedaan met het verwerven, verwerken, opslaan en toegankelijk houden van digitale collecties. Er is echter nog geen landelijke dekking van duurzame digitale archivering. De meeste middelgrote en kleine instellingen hebben niet de middelen en de specialistische kennis in huis, maar hebben ook nog geen goede en betaalbare toegang tot externe diensten die duurzame opslag en toegang leveren.

De volgende activiteiten moeten ervoor zorgen dat bestaande voorzieningen en infrastructuur beter kunnen worden benut, gedeeld en opgeschaald.

- a. Uitdragen en implementeren van een scenario voor de opbouw van een nationale infrastructuur voor duurzame toegang, waaronder een gezamenlijke opslagstrategie.
- b. Ontwikkelen van een programma van eisen en een transitiestrategie voor een nationale infrastructuur voor duurzame toegang.
- c. Opstellen en uitvoeren van een routekaart voor certificering van Nederlandse e-depots.

- d. Beschikbaar stellen van technische expertise om de koppelingen tussen verschillende infrastructuren te begeleiden, te documenteren en zo uniform mogelijk uit te voeren.
- e. Ontwikkelen van modelovereenkomsten voor duurzaamheidsdiensten.
- f. Definiëren en implementeren van een *Persistent Identifier*-infrastructuur
- g. Ontwikkelen van duurzaamheidsservices als een register voor bestandsformaten, *preservation tools* en *preservation actions*.
- h. Ontwikkelen en beheren van een emulatiedienst.
- i. Participeren in ontwikkeling van standaarden (o.a. bestandsformaten, metadata).

WP3.2. Kostenbeheersing

De kosten van duurzaam behoud stijgen continu door de snel toenemende volumes aan digitale informatie. Om grip te krijgen op de kosten is het belangrijk de kostenstructuur nauwkeurig in kaart te brengen, met behulp van de kennis van recent onderzoek en ervaring van instellingen. De volgende activiteiten moeten ervoor zorgen dat de operationele kosten voor duurzaam beheer en toegang inzichtelijk, vergelijkbaar en voorspelbaar worden.

- a. Verzamelen van kengetallen en ontwikkelen van een voorspelbaarheidsmodel t.b.v. kostenbeheersing.
- b. Implementeren van kostenmodellen en geven van voorlichting daarover, incl. benchmark-voorzieningen.
- c. Opstellen van de lange-termijn agenda voor grote investeringen in e-depot voorzieningen en infrastructuur.
- d. Ontwikkelen van business model voor duurzame toegang.
- e. Ontwikkelen van een *volwassenheidsmodel* voor duurzame toegang waarmee o.a. het kennisniveau kan worden gemeten.
- f. Opstellen van richtlijnen voor het zorgvuldig uitbesteden van duurzaamheidsdiensten.

WP3.3. Rollen en verantwoordelijkheden in collectievorming

Digitale collectievorming gaat op dit moment vaak nog uit van eenduidige domeingebonden categorieën. Deze leunen nog op typering en categorieën uit de analoge wereld: publicaties, overheidsstukken, tv-programma's. De plaats waar digitale objecten worden bewaard is gebaseerd op de analogie met fysieke objecten. Maar digitale objecten zijn steeds meer multimediaal en interactief en daardoor vaak niet meer eenduidig te typeren. Hierdoor ontstaat er enerzijds overlap in collectievorming, maar anderzijds vallen er ook gaten in de digitale archivering bij nieuwe typen digitale objecten.

De volgende activiteiten zijn gericht op een meer integrale collectievorming, door samenwerking op het gebied van selectie, beheer en toegang tot digitale collecties.

- a. Opstellen van scenario's voor digitale collectievorming in Nederland.
- b. Organiseren en uitvoering geven aan het verzamelen en beheren van *verrijkte publicaties*.
- c. Opstellen van richtlijnen voor de ingest van bestandsformaten en daarmee samenhangende kwaliteitscontroles. Inrichten van een generiek kwaliteitscontroleproces.
- d. Onderzoek naar methoden en ontwikkeling van tools om software te archiveren
- e. Opstellen van richtlijnen voor *software-sustainability*.
- f. Vaststellen van verantwoordelijkheden voor het verzamelen en beheren van webcontent en sociale media.
- g. Ontwikkelen van ondersteuningstools voor het opstellen van duurzaamheidsbeleid (*preservation policies*) bij erfgoedinstellingen.

Manifest van het Netwerk Digitaal Erfgoed

1. Wij zien kans met digitale technologie de maatschappelijke waarde van cultureel erfgoed te vergroten en onderschrijven de noodzaak om daartoe beter samen te werken aan en aan te sluiten op gezamenlijke technische en functionele voorzieningen.
2. Wij maken onze collecties op internet zichtbaar. We vragen (potentiële) gebruikers naar hun wensen ten aanzien van kwaliteit, context en gebruiksvoorwaarden van content en (meta)data en proberen daar aan te voldoen.
3. Wij vergroten de gebruiksmogelijkheden (binnen en buiten de eigen organisatie) van digitale collecties door data en/of content beschikbaar te maken voor hergebruik, persistent vindbaar te maken, te verrijken en indexeren met behulp van gerespecteerde termenlijsten en actief extern te koppelen.
4. Wij bevorderen de houdbaarheid van digitale collecties (full content, metadata, collectieregistratie) door efficiënte duurzame opslag en continue aandacht voor (behoud van) toegankelijkheid en raadpleegbaarheid.
5. Wij ontwikkelen meerjarig informatiebeleid en maken de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitale informatie tot een frequent agendapunt van management en bestuur.

Colofon

Dit is een publicatie van het Netwerk Digitaal Erfgoed
Maart 2015

Illustraties

Elco van Staveren | Denkschets.nl

Vormgeving en druk

Xerox/OBT, Den Haag

Oplage

500